DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.3.50>

DETERMINANTY WPŁYWAJĄCE NA POPEŁNIANIE INTERESOWNYCH PRZESTĘPSTW Z UŻYCIEM PRZEMOCY PRZEZ DZIECI

Khrystyna Stetska

aspirant Katedry Kryminologii i Prawa Karno-Wykonawczego

Narodowej Akademii Spraw Wewnętrznych (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-9305-2720

e-mail: stetskakristina@gmail.com

Adnotacja. W artykule wyjaśniono, że determinacja popełniania interesownych przestępstw z użyciem przemocy jest rodzajem determinacji społecznej i stanowi proces, który wraz z warunkami środowiskowymi determinuje szereg czynników, w szczególności: zniszczenie wartości społeczno-kulturowych, zrównoważonych tradycji, utrata zaufania i szacunku dla władz, społeczeństwa, dorosłych, jeden do jednego, wpłynęło przede wszystkim na światopogląd, styl życia i proces socjalizacji nieletnich. Cechy charakteryzujące przestępczość dzieci, jej wzorce i społecznie niebezpieczne tendencje obejmują: poziom karalności (cecha penitencjarna); stabilność liczby dzieci popełniających przestępstwa i ich niewielka różnorodność; dominacja interesownej przestępczości w ogólnej strukturze przestępstw popełnianych przez dzieci; charakter grupowy; dominacja przestępstw popełnianych przez dzieci w stanie nietrzeźwości; wskaźnik nawrotu nieletnich; wysoki poziom latencji; ukryte rezerwy bezdomności i zaniedbania; "wirtualizacja" przestępczości; cechy podziału terytorialnego wskaźników interesownej przestępczości z użyciem przemocy.

Słowa kluczowe: dziecko, korzyść, przemoc, przestępstwo, interesowna przestępczość z użyciem przemocy, determinacja, przyczyny, warunki, zapobieganie.

DETERMINANTS AFFECTING THE PERFORMANCE OF SELFISH VIOLENCE OF CHILD CRIMES BY CHILDREN

Khrystyna Stetska

Graduate Student the Department of Criminology and Criminal Enforcement

Law National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-9305-2720

e-mail: stetskakristina@gmail.com

Abstract. The article clarifies that the determination of committing mercenary violent crimes is a kind of social determination and is a process that, along with environmental conditions, is determined by a number of factors, including: destruction of socio-cultural values, established traditions, loss of trust and respect for government, communities, adults, to each other, reflected primarily on the worldview, lifestyle and socialization of minors. The features that characterize the crime of children, its patterns and socially dangerous trends include: the level of criminal record (penitentiary feature); the stability of the number of children who commit crimes and their insignificant diversity; the dominance of mercenary crime in the general structure of criminal offenses committed by children; group character; prevalence of crimes committed by children in a state of intoxication; the level of juvenile recurrence; high level of latency; hidden reserves of homelessness and neglect; "Virtualization" of crime; features of the territorial distribution of indicators of mercenary violent crime.

Key words: child, benefit, violence, crime, mercenary violent crime, determination, causes, conditions, prevention.

ДЕТЕРМІНАНТИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ВЧИНЕННЯ КОРИСЛИВИХ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ДІТЬМИ

Христина Стецька

аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-9305-2720

e-mail: stetskakristina@gmail.com

Анотація. У статті з'ясовано, що детермінація вчинення корисливих насильницьких злочинів – є різновидом соціальної детермінації і становить процес, який, поряд з умовами оточуючого середовища, детермінований низкою чинників, зокрема: руйнація соціокультурних цінностей, сталих традицій, втрата довіри та поваги до органів влади, громади, дорослих осіб, один до одного, відобразилися, в першу чергу, на світогляді, стилі життя та процесі

соціалізації неповнолітніх. До особливостей, що характеризують злочинність дітей, її закономірності та суспільно небезпечні тенденції варто віднести: рівень судимості (пенітенціарна особливість); стабільність кількості дітей, які вчиняють злочини, та незначна їх різноманітність; домінування корисливої злочинності у загальній структурі кримінальних правопорушень, що вчиняються дітьми; груповий характер; превалювання вчинення дітьми злочинів у стані алкогольного сп'яніння; рівень ювенального рецидиву; високий рівень латентності; приховані резерви безпритульності та бездоглядності; «віртуалізація» злочинності; особливості територіального розподілу показників корисливої насильницької злочинності.

Ключові слова: дитина, користь, насильство, злочин, корислива насильницька злочинність, детермінація, причини, умови, запобігання.

Актуальність теми. Відповідно до Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 р. № 1669-р, необхідність самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, її участі та інтеграції у суспільне життя, що розвиватиме їх національну свідомість на основі суспільно-державних цінностей та відповідального громадянства, надаватиме молоді можливості для успішної реалізації і соціалізації, підвищить рівень їх громадянських компетентностей, спроможності бути самостійними, життєстійкими, активними, патріотичними і відповідальними учасниками суспільного життя є однією із суспільних цінностей, а її соціальна підтримка одним з основних пріоритетів державної політики. Потребують нагального розв'язання проблеми, що пов'язані з низьким рівнем участі молоді у суспільному житті, в діяльності інститутів громадянського суспільства; громадянських компетентностей, у тому числі щодо дотримання правових норм, стандартів прав людини, насамперед толерантного ставлення та взаємоповаги один до одного; підготовки молоді до сімейного життя, відповідального ставлення молоді до планування сім'ї та власного репродуктивного здоров'я; соціалізації, реінтеграції та адаптації молоді, яка проживає у складних життєвих обставинах, вразливих та маргіналізованих груп у суспільстві, насамперед молоді з інвалідністю; свідомого вибору професії та кар'єрного розвитку та розвитку лідерських якостей (Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021–2025 роки, 2021).

У той же час, феномен криміналізації суспільства на початку ХХІ століття є одним з визначальних в процесі загально-цивілізаційного розвитку, вносячи до нього корективи, що ставлять під сумнів етичну основу багатьох державних та міждержавних конгломератів, окремих елементів позитивного права, руйнують моральний фундамент як базовий, вітальний елемент колективної безпеки окремого суспільства й людства в цілому. За слушним зауваженням О. П. Дубнова, криміналізація суспільства стала рівномасштабною з мегатенденціями світового розвитку в ХХ–ХХІ столітті, з глобальними загрозами світовій спільноті, його міжнародним і національно-державним системам (Дубнов, Дубовцев, 1999: 8). Дійсно, кримінальна загроза сьогодні стоїть в одному ряду з екологічною в лінійці найбільш суттєвих чинників обструкції виживання і розвитку біологічного виду *homo sapiens*. У зв'язку з цим одним з першочергових завдань наукового співтовариства видається усебічне вивчення детермінаційного комплексу злочинності й вироблення на цій підставі ефективних, сучасних, системних та перспективних заходів запобігання (Назаренко, 2013: 114–115). Тому запобігання злочинам в будь-якій сфері пов'язане зі з'ясуванням джерел злочинів та інших правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Неможливо запобігти корисливо-насильницьким злочинам, не вивчивши їх природу, сутність, закономірності розвитку, причини, що їх відтворюють та негативні наслідки. Успішне проведення запобіжної роботи можливе лише на основі науково обґрунтованих уявлень про причини злочинності, глибокого розкриття умов, з якими пов'язана злочинність у тій чи іншій сфері. Детермінація вивчення корисливої насильницької злочинності була започаткована Б. М. Головніним (2011 р.), однак складові детермінаційного комплексу не піддавалася самостійному вивченню, а тому якихось вагомих наукових напрацювань за цим напрямом у галузі кримінологічних знань поки що немає. Натомість, існує значна кількість кримінологічних теорій, окремих суджень та ідей, за допомогою яких можна спробувати надати поняття детермінації корисливої насильницької злочинності й визначити її складові.

Найчастіше терміном «детермінанти злочинності» у науковій літературі охоплюються причини та умови вчинення злочинів. На думку О.М. Джужі, причинами злочинності є такі процеси і явища, які породжують злочинність як свій безпосередній наслідок (Джужа, Василевич, Іванов, 2004: 79). Проблема причинності в кримінології важлива не тільки для теорії, а й для практики, оскільки дає змогу вести боротьбу із злочинністю не тільки силами правоохоронних органів, а також використовуючи економічні, соціальні та інші важелі, якими суспільство і держава можуть розпорядитись.

Слушною є позиція Н.Ф. Кузнецової, яка поділяє криміногенні детермінанти за змістом на соціально-психологічні, соціально-економічні, організаційно-управлінські та ін. (Кузнецова, 1984).

Кримінальна протиправність дітей як соціальний феномен є однією з важливих характеристик суспільства та одним з параметрів, що відображають стан життєдіяльності соціуму на всіх етапах історичного розвитку. Наявність та поширення цього явища є проблемою не лише сьогодення, а й виступає передумовою формування майбутнього українського народу.

Така ж площина, як корислива насильницька злочинність дітей, свідчить не лише про економічний стан країни, а й про культурологічні норми у мікро- та макрогрупах, що становить систему суспільно небезпечних дій, які суперечать інтересам суспільства. Необхідність ефективної протидії та профілактики корисливої насильницької злочинності дітей пов'язана з тим, що це впливає та впливатиме в майбутньому на життєдіяльність та дієздатність громадянської самосвідомості у країні.

Формування антисоціальної поведінки у дітей становить процес нагромадження особистісних деформацій у сферах потреб, інтересів, ціннісних орієнтирів. За несприятливих умов формування у дитини виникає невідповідність між рисами і якостями особи та вимогами навколишньої дійсності. Вона виявляється не адаптованою до навколишнього соціального середовища.

У процесі дослідження особистісних деформацій дітей, виявлення їх закономірностей та виникнення необхідно встановити той об'єктивний вплив соціального середовища, що сформував їх минуле і підтримує нині. Саме такий підхід дозволяє отримати об'єктивні дані, завдяки яким можливо виробити систему заходів запобігання злочинній поведінці дітей.

Наведений підхід передбачає не тільки виявлення динаміки формування і прояву особистісних деформацій, але й ізолювання дитини від обставин, які спричиняють формування антисоціальних настанов особи, як у мікросередовищі, так і в системі соціального контролю загалом (Долгова, Ермаков, Беляева, 1996: 18–24).

Особистісні деформації у дітей виникають одразу – на відміну від дорослих, вони не формуються протягом тривалого часу, з'являючись раптово та міцно закріплюючись у їх поведінці, яка відхиляється від соціальних норм і стандартів соціально позитивної поведінки. При цьому складний механізм поведінки дитини не може бути зрозумілим без дослідження всіх аспектів, а також без аналізу ролі та значення для психічної діяльності особи біологічних особливостей, успадкованих патологічних та інших чинників.

Доведено, що людина не народжується злочинцем. Але біологічні особливості особи можуть сприяти впливу певних соціальних чинників людської поведінки в конкретних ситуаціях і, таким чином, бути пов'язані з протиправною поведінкою. Хоча зв'язок між психофізіологічними особливостями та злочинною поведінкою є доволі опосередкованим, його не можна не враховувати, визначаючи ступінь відповідальності та прогнозуючи індивідуальну поведінку.

Втім, як довело наше дослідження, не можна підміняти соціальні проблеми суто віковими, психологічними або ж психофізіологічними. У таких дослідженнях може істотно викривлятися природа та сутність процесів і явищ, які детермінують злочинну поведінку людини. Процес формування дитини, яка стала на шлях учинення злочинів, може бути визначений віковими чи індивідуально-психологічними характеристиками. Доказом цього слугує той факт, що мотиви вчинених кримінальних правопорушень у переважній більшості дорослих, котрі вчиняють тяжкі насильницькі злочини, простежуються саме в раптових психологічних фрустраціях, зумовлених віком. Вікові особливості – тільки елемент соціальної характеристики членів суспільства. Психологічні, демографічні та соціально-психологічні особливості, умови життя й відносини, в яких відбувається формування дітей, не мають результатом фатальної невідворотності зривів, конфліктів, правопорушень. Соціально-вікова особливість цієї вікової групи населення перетворюється на негативну лише у разі її повного ігнорування або ж несвоечасного чи недостатнього врахування. Особистісні деформації ускладнюють можливості самоконтролю й самовиховання, але не усувають їх, і практично завжди такі діти передбачають наявність та розвиток соціальної відповідальності за власну поведінку (Закалюк, 2007).

Генезис корисливих насильницьких злочинів дітей завжди так чи інакше пов'язаний з їх «поганими стосунками» із суспільством, окремими його соціальними ланками та інститутами (сім'єю, оточенням у побуті, навчанні, однолітками тощо) (Булах, 2003).

Безумовно, в міру розвитку наук біологічного циклу (генетики, фізіології та психіатрії) виникатиме потреба в постійному застосуванні цих даних для запитів кримінології, кримінально-виконавчого права та профілактичних служб тощо. Але безперечним є те, що основна увага має бути спрямована на виявлення та зміннення криміногенних соціальних умов життя дитини, які ще не стали на шлях учинення кримінальних правопорушень. Генетичні особливості дітей (якщо їх виявлено) слугують лише ґрунтом у певній ситуації, де набувають своєї реалізації. Чим довше дитина рухається кримінальним шляхом, тим чіткіше відпрацьованими є схеми її кримінальних навичок (Долгова, 1998).

Варто зауважити, що дитячі роки є найважливішими в процесі формування поведінки людини, оскільки визначають формування соціальних якостей майбутньої особистості. Якщо здійснити порівняльний аналіз учинених злочинів у середовищі неповнолітніх в різних регіонах, то спостерігаються певні закономірності, а саме: відносно стійка залежність між рівнем злочинів, учинених дітьми в означеному регіоні, й таким показником, як питома вага дітей чоловічої та жіночої статі, котрі не працюють і не навчаються; концентрація впливу раніше засуджених дорослих осіб; чисельність побутових правопорушень, вчинених особами, які перебувають на різного роду обліках (алкоголіки, наркомани, психічно хворі та ін.); чисельність сімей, де є маленькі діти та які розпались; кількість сімей, де є тільки один із батьків або ж обидва тривалий час працюють за кордоном; рівень безробіття в регіоні тощо.

На думку А.И. Долгової, ступінь соціальної активності у взаємодії із середовищем, здатність протистояти негативним факторам останнього у різних осіб неоднакові. Так, саме по собі неповноліття суттєво обмежує ступінь активності особи – нерідко види, форми і межі соціальної взаємодії встановлюються дорослими. Підлітки не вибирають собі сім'ю, школу, вихователів, вони не самостійні в соціально-економічному відношенні, тому, як правило, не можуть без допомоги дорослих радикально змінювати свої взаємозв'язки із середовищем (піти з аморальної сім'ї тощо) (Долгова, 1998). У силу вікових особливостей підлітки менш критично сприймають зовнішні умови, не завжди в змозі правильно їх оцінити, що також може за певних обставин відобразитися на злочинній поведінці.

Підліток не завжди діє відповідно до норм, що мають цінність у суспільстві. Неповнолітні проходять довгий та тривалий шлях становлення особи, спроможної жити у суспільстві. А життя в свою чергу ставить

безліч перешкод перед ними, викликаючи такі життєві ситуації, які вимагають негайного вирішення. Здатність неповнолітнього правильно розуміти, а також більш правильно вирішити її з погляду суспільства, чи іншої проблеми, впливає на формування його поведінки, відбувається той чи інший вплив на особу з боку середовища. До того ж у житті виникає досить багато протиріч, які вимагають морального вирішення.

Вплив середовища може бути як соціально-позитивний, так і соціально-негативний. Соціально-негативний вплив проявляється в тому, що у особи закріплюються і посилюються антисоціальні погляди, звички, які містяться в основі правопорушень. Тому для встановлення причин їх вчинення необхідно розглянути та проаналізувати соціальні умови, які впливають на злочинність. Можливість скоєння правопорушення зростає при несприятливих умовах формування особи дитини (Сіренко, 2004: 93).

Для підлітка характерна підвищена потреба у спілкуванні з однолітками, прагнення до самоствердження в їх середовищі, увага до їх думки. Потреба підлітка в спілкуванні та самоствердженні повинна реалізовуватись у сприятливих умовах, на основі соціально корисної діяльності. Якщо цього не відбувається, то самоствердження відбувається у підліткових групах, вуличних компаніях і може стати криміногенним фактором. Як стверджує Ю.В. Чуфаровський, людина засвоює ту лінію поведінки, яка підтримується тим найближчим оточенням, з яким вона контактує, і якщо в ньому переважають думки, позиції і уявлення, що суперечать нормам моралі і права, то, поділяючи їх, індивід вступає в конфлікт з суспільством і законом. Так, спільна злочинна діяльність підлітків здійснює на співучасників значно більший руйнувальний вплив, ніж злочин, скоєний наодинці. Підліток, залучаючись до злочинної групи, піддається швидкій десоціалізації (Чуфаровський, 1998: 172). Тому значну роль у генезисі злочинної поведінки неповнолітніх відіграють групові утворення, які виникають на основі загальних звичок, інтересів, характеру поведінки, і тому орієнтація на такі групи забезпечує реалізацію особистих цінностей та моральних норм їх членів. Група виступає найближчим соціальним середовищем, яке контролює поведінку неповнолітнього, впливає на освіту. Досить часто особисте приноситься в жертву групі.

У групі підлітки легше і швидше досягають виконання злочинних намірів, тому в складі груп скоюються, як правило, такі небезпечні злочини, як зґвалтування, крадіжки, грабежі, розбійні напади, хуліганство (Рыбальская, 1994: 37).

Взагалі, група як соціальне утворення може посилювати або ослаблювати ті чи інші риси окремої особи. Досить часто особа, яка є членом якоїсь конкретної групи, подавляє в собі прояви, які суперечать думці групи.

У процесі соціалізації особи не останню роль відіграє школа, яка повинна здійснювати моральне, трудове виховання, прищеплювати підліткам повагу до старших, до закону, а також такі риси характеру, як принциповість, доброта, чесність, правдивість, порядність.

Останні роки відбувається різке зростання кількості зареєстрованих злочинів, пов'язаних із наркотичними засобами, психотропними речовинами та прекурсорами, що свідчить про поширення наркоманії серед населення. За останні п'ять років число осіб, взятих органами внутрішніх справ на профілактичний облік за немедичне вживання наркотиків, збільшилось у два рази і досягло 100 тис. Особливе занепокоєння викликає ситуація в підлітковому й молодіжному середовищі – майже 90% споживачів наркотиків становить молодь віком до 30 років, з яких більше 4 тис. – неповнолітні (Маляренко, 2002: 22).

Гострою соціальною проблемою стає зростання кількості неповних сімей. У таких сім'ях виховується близько 1,5 млн. дітей. Кожна друга – третя дитина з цих причин не дістає належного виховання. Щоб забезпечити своїх дітей найнеобхіднішим, батьки у неповних сім'ях змушені витрачати багато часу на пошук дешевих продуктів та товарів, що в свою чергу спричиняє дефіцит у спілкуванні з дитиною, призводить до бездоглядності. Діти з цих сімей почуваються незахищеними як у психологічному, так і у фізичному розумінні. Вони, як правило, гірше навчаються, мають травмовану психіку (Веселуха, 1999: 94).

З об'єктивних причин матеріальне становище неповної сім'ї було і продовжує залишатися найбільш скрутним. Воно погіршується також тим, що суми аліментів на дитину не покривають витрат на її фактичне утримання, а у багатьох випадках взагалі не виплачуються через ухилення батьків від їх сплати.

В умовах розширення груп населення та поглиблення економічних проблем склалися несприятливі умови для виховання підростаючого покоління. Збільшується кількість функціонально неспроможних сімей, віддаляються від виконання завдань виховання заклади освіти, згортається робота з дітьми за місцем проживання. Наслідками цього є збільшення кількості неповнолітніх, залишених наодинці зі своїми проблемами, тих, чия поведінка виходить за межі правових та моральних норм.

Серйозну стурбованість викликає поширення серед неповнолітніх алкоголізму. Згідно з даними Інституту педагогіки, майже 93% обстежених дітей і підлітків вживають алкогольні напої; схильність до вживання алкоголю вже сформувалася у 17% учнів п'ятих, 25% – восьмих та 56% – одинадятих класів. На жаль, багато педагогічних колективів навчально-виховних закладів не займаються профілактичною роботою серед неповнолітніх (Веселуха, 1999: 95).

В період трансформаційних змін у суспільстві прослідковується ціннісна переорієнтація у сфері дозвілля, яка переглядає сталість ціннісної системи та вносить свої корективи. Неадекватність дій і вчинків індивідів у сфері дозвілля, їх деструктивне мислення дають підстави говорити про їхню культурну деградацію, про відсутність соціальних і культурних компетентностей, без яких людина не може існувати у відкритому суспільстві. І саме культура дозвілля, передбачає вміння здійснювати вибір між конструктивними та деструктивними тенденціями та пропозиціями світу розваг і ставати на захист загальнолюдських цінностей.

Саме використовуючи вільний час, людина розвиває свої інтереси, реалізує свої потреби. Дозвілля є важливою сферою життєдіяльності неповнолітніх. За умови його правильної орієнтації проходить фізичний розвиток молодого організму, знімається психічне навантаження, розширюється кругозір, проходить творче збагачення особистості.

Характеризуючи сьогоденішню соціальну сферу життєдіяльності дітей зазначимо, що: 1) на розвиток особи все більше має вплив західна культура; 2) однією з тенденцій є збільшення негативного впливу телебачення та ЗМІ; 3) домінує зорієнтованість на розваги, збільшено час, відведений на дозвілля; 4) відсутнім є достатній контроль за організацією життєдіяльності у різних сферах молоді з боку держави, органів державної виконавчої влади, батьків; 5) відбувається зміна духовних і моральних цінностей суспільства. З боку органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування не забезпечено загальнодоступності закладів позашкільної сфери; спостерігається відсутність високої якості відеопродукції, яка є у широкому продажі, прокаті; функціонує мала кількість клубів, гуртків, інших соціальних структур, які б займалися розвитком і навчанням дівчат; проводиться недостатня кількість заходів, що формують образ дівчини, або цьому просто не надається значення; відсутня система дій з метою припинити поширення окремих негативних образів, взірців, тендерних ідеалів. Перегляду вимагає підхід до виховання неповнолітніх дівчат основними соціальними інститутами, такими як сім'я і школа.

Також варто говорити про вагомий прорахунок при формуванні національної політики щодо запобігання злочинам, тобто кримінологічної політики. За весь період розбудови України як суверенної держави таку діяльність було занедбано. Розвиток сфери запобігання злочинам не визнавався пріоритетним напрямом державотворчого поступу. Унаслідок цього соціальні процеси, що відбувалися в цій сфері, дедалі ставали неконтрольованими і набували антисуспільних рис. Дана сфера суспільства перетворювалася на середовище, у якому так звані «фонові явища» набували масового характеру і виявлялися у криміногенних формах поведінки громадян. Відбувалася трансформація культурних взаємин у бік вседозволеності і насильства, ослаблення родинних зв'язків, плекання алкогольних традицій та насильницьких форм поведінки міжособистісного спілкування. Недостатню роль у цьому відіграли нерозвиненість інфраструктури культурних установ, сфери послуг, недоступність цікавого і корисного відпочинку, занедбаність фізкультурно-оздоровчої роботи тощо.

На сьогодні не розроблена єдина цілісна концепція державної політики в галузі запобігання злочинності. Основоположний принцип про запобігання як головний напрям протидії злочинності не вийшов поки за межі декларативного. Негативні процеси, що відбуваються останнім часом у всіх сферах життя суспільства, позначилися і на системі запобігання злочинам, яка опинилася зруйнованою. Унаслідок цього на сьогодні в країні відсутня злагоджена система органів, які здійснюють запобіжну діяльність, а також відсутній єдиний закон, що регулював би цю діяльність.

Однією з головних причин цієї групи є корислива мотивація винних осіб, поєднана із індивідуально-психологічною схильністю до тяжких форм насильства. Вважається, що первинним джерелом мотивування виступають актуалізовані потреби та інтереси, які задовольняються у протиправний спосіб. Вони виступають джерелом будь-якої людської активності, як правомірної, так і протиправної. Психологи вважають, те, що здатне викликати активність людини, до чого вона готова докладати зусилля, становить зміст мотивації (Виллюнас, 2006: 146). Виходячи з наведеної думки, корисливий зміст мотивації досліджуваного нами виду злочинів зумовлюється деформованою системою потреб та інтересів винних осіб. На формування та актуалізацію потреб людини, в першу чергу, впливає загальний спосіб життя, середовище існування, коло спілкування, уявлення та рівень життєвих домагань, звички тощо. Як зазначає Ю.М. Антонян, особа злочинця несе в собі негативні умови свого існування у формі недостатньо розвинених, іноді бідних, іноді деформованих потреб (Антонян, Эминов, 2015: 58–59). Як раніше зазначалося, більшість осіб засуджених за вчинення умисних вбивств із корисливих мотивів характеризуються переважно низьким рівнем інтелекту та вузьким колом інтересів. Будучи вихідцями з депресивних районів, не маючи чітко визначених життєвих планів, вони тяжіють до беззмістовного проведення свого часу у складі вуличних груп. Очевидним є те, що потреби таких осіб відповідають їх віковим уявленням про рівень та спосіб життя. Дослідивши спосіб життя осіб, які вчинили умисні вбивства із корисливих мотивів, було з'ясовано, що для них характерні такі деформовані потреби та інтереси, як: прагнення до зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами, отримання сексуальних послуг, відвідування ігрових і розважальних закладів тощо. Дійсно, вбивства із корисливих мотивів не рідко вчиняються заради придбання алкогольних напоїв. Про це свідчать результати узагальнення матеріалів кримінальних проваджень. Кожен четвертий засуджений за вбивство із корисливих мотивів підтвердив, що гроші отримані від вчиненого злочину витратив саме на спиртні напої та розваги. Таким чином, деформації потреб та бажання підтримувати примітивний, паразитичний спосіб життя мають найбільше мотивують значення для вчинення умисних вбивств із корисливих мотивів (Оберемко, 2016: 27).

Висновки. Розглянуту систему факторів на рівні суспільства загалом слід розцінювати як загальносоціальний конфлікт, що виникає із суспільних суперечностей. Витоки цього конфлікту лежать у загальносуспільному соціальному напруженні серед значної частини населення. Передумовами цього виступає стійка і тривалий час нерозв'язна ситуація невідповідності між потребами, інтересами і соціальними очікуваннями значної частини населення та можливостями їх фактичного задоволення. Проте безпосередні причини вчинення корисливо-насильницьких злочинів криються в морально-психологічних та психофізіологічних деформаціях особи злочинця, які є основою криміногенних міжособистісних конфліктів (суперечностей).

Список використаних джерел:

1. Антонян Ю.М. Личность преступника. Криминологическое психологическое исследование: монография / Ю.М. Антонян, В.Е. Эминов – М. : Норма; Инфора-М, 2015. – 368 с.
2. Булах І.С. Розвиток моральної самосвідомості особистості підлітка: соціально-психологічний тренінг / І.С. Булах. – Київ : Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2003. – 73 с.
3. Веселуха В. Соціальний і правовий статус неповнолітніх і його вплив на віктимну поведінку / В. Веселуха // Право України. – 1999. – № 7. – С. 93–97.
4. Виллюнас В. Психология развития мотивации / В. Виллюнас. – Санкт-Петербург : Речь, 2006. – 458 с.
5. Державна цільова соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 2 черв. 2021 р. № 579. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF#Text>
6. Джужа О.М. Криминологія: навч. посіб. / О.М. Джужа, В.В. Василевич, Ю.Ф. Іванов та ін. – Київ : Прецедент, 2004. – 208 с.
7. Долгова А.И. Социально-психологические аспекты преступности несовершеннолетних / А.И. Долгова. – М. : Юрид. лит., 1998. – 125 с.
8. Долгова А.И. Проблемы типологии несовершеннолетних преступников. / А.И. Долгова, В.Д. Ермаков, Н.В. Беляева // Вопросы борьбы с преступностью. – 1996. – Вып. 24. – С. 18–24.
9. Дубнов А.П. Философия преступности: проблемы криминализации российского общества / А.П. Дубнов, В.А. Дубовцев. – Екатеринбург: Ява, 1999. – 288 с.
10. Закалюк А.П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: у 3 кн. / А.П. Закалюк. – К. : Ін Юре, 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. – 424 с.
11. Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации: монография / Н.Ф. Кузнецова. – Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 208 с.
12. Маляренко В.Т. Про соціальну зумовленість і справедливість покарання / В.Т. Маляренко // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 3 (31). – С. 15–24.
13. Назаренко Д.О. Криминологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам: монографія / Д.О. Назаренко–Харків : Діса-плюс, 2013. – 524 с.
14. Оберемко Ю.О. Соціально-психологічні чинники умисних вбивств, що вчиняються з корисливих мотивів / Ю.О. Оберемко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Вип. 1. Т. 4. – С. 26–30.
15. Рыбальская В.Я. Проблемы борьбы с преступностью несовершеннолетних: учеб. пособ. / В.Я. Рыбальская – Иркутск : Изд-во Иркутского ун-та, 1994. – 90 с.
16. Сіренко О. Соціальні аспекти злочинності неповнолітніх. / О. Сіренко // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 1. – С. 92–95.
17. Чуфаровский Ю.В. Юридическая психология: учеб. для высш. учеб. завед. / Ю.В. Чуфаровский. – М. : Новый юрист, 1998. – 368 с.

References:

1. Antonian, Iu.M., Eminov, V.E. (2015). *Lichnost prestupnika. Kriminologo-psikhologicheskoe issledovanie: monografiia* [The identity of the culprit. Criminological and psychological research: monograph]. Moscow : Norma; Infora-M [in Russian].
2. Bulakh I.S. (2003). *Rozvytok moralnoi samosvidomosti osobystosti pidlitka: sotsialno-psykholohichniy treninh* [Development of moral self-consciousness of the teenager's personality: social and psychological training]. Kyiv : Drahomanov National Pedagogical University [in Ukrainian].
3. Veselukha, V. (1999). *Sotsialnyi i pravovyi status nepovnolitnikh i yoho vplyv na viktyimnu povedinku* [Social and legal status of minors and its impact on victim behavior]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 7, 93–97 [in Ukrainian].
4. Viliunas, V. (2006). *Psikhologiiia razvitiia motivatsii* [Development psychology of motivation]. Saint-Petersburg : Rech [in Russian].
5. Derzhavna tsilova sotsialnoi prohramy «Molod Ukrainy» na 2021–2025 roky: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 2 cherv. 2021 r. № 579 [State target of the social program «Youth of Ukraine» for 2021–2025: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of June 2. 2021 № 579]. rada.gov.ua Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
6. Dzhuzha, O.M., Vasylevych, V.V., Ivanov, Yu.F. et al. (2004). *Kryminolohiia: navch. posib.* [Criminology: textbook manual] Kyiv : Pretsedent [in Ukrainian].
7. Dolgova, A.I. (1998). *Sotcialno-psikhologicheskie aspekty prestupnosti nesovershenoletnikh* [Socio-psychological aspects of juvenile delinquency]. Moscow : Iurid. lit. [in Russian].
8. Dolgova, A.I., Ermakov, V.D., Beliaeva, N.V. (1996). *Problemy tipologii nesovershenoletnikh prestupnikov* [Problems of the typology of juvenile offenders]. *Voprosy borby s prestupnostiu – Anti-crime issues*, 24, 18–24 [in Russian].
9. Dubnov, A.P. & Dubovtcev, V.A. (1999). *Filosofia prestupnosti: problemy kriminalizatsii rossiiskogo obshchestva* [Philosophy of Crime: Problems of Criminalization of Russian Society]. Ekaterinburg : Iava [in Russian].
10. Zakaliuk, A.P. (2007). *Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii: teoriia i praktyka* [Course of modern Ukrainian criminology: theory and practice] (Vol. 1-3). Kyiv : In Yure [in Ukrainian].
11. Kuznetcova, N.F. (1984). *Problemy krimnologicheskoi determinatsii: monografiia* [Problems of Criminological Determination: monograph]. Moscow : Izd-vo Mosk. un-ta [in Russian].

12. Maliarenko, V.T. (2002). Pro sotsialnu zumovlenist i spravedlyvist pokarannia [On social conditionality and justice of punishment]. *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 3 (31), 15–24 [in Ukrainian].
13. Nazarenko, D.O. (2013). *Kryminolohichniy analiz ta protydiia fonovym dlia zlochynnosti yavyshcham: monohrafiia* [Criminological analysis and counteraction to background phenomena for crime: monograph]. Kharkiv : Dysa-plus [in Ukrainian].
14. Oberemko, Yu.O. (2016). Sotsialno-psykholohichni chynnyky umysnykh vbyvstv, shcho vchyniautsia z koryslyvykh motyviv [Socio-psychological factors of premeditated murders committed for selfish motives]. *Naukovi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Scientific list of Kherson State University*, 1, Vol. 4, 26–30 [in Ukrainian].
15. Rybalskaia, V.Ia. (1994). *Problemy borby s prestupnostiu nesovershenoletnikh: ucheb. posob.* [Problems of combating juvenile delinquency: tutorial]. Irkutsk : Izd-vo Irkutskogo un-ta [in Russian].
16. Sirenko, O. (2004). Sotsialni aspekty zlochynnosti nepovnitnikh [Social aspects of juvenile delinquency]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 1, 92–95 [in Ukrainian].
17. Chufarovskii, Iu.V. (1998). *Iuridicheskaia psikhologiya: ucheb. dlia vyssh. ucheb. zaved.* [Legal psychology: textbook for higher education institutions]. Moscow : Novyi iurist [in Russian].

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.3.51>

ZASADY KWALIFIKACJI DZIAŁAŃ NA PODSTAWIE ART. 392 KODEKSU KARNEGO UKRAINY JAKO WYKROCZENIA KARNEGO POPEŁNIONEGO W INSTYTUCJACH KARNO-WYKONAWCZYCH TYPU ZAMKNIĘTEGO NA UKRAINIE

Yan Streliuk

*kandydat nauk prawnych,
student Katedry Działalności Prawnej i Antykorupcyjnej
Międzyregionalnej Akademii Zarządzania Personalem (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-4209-2017
e-mail: IanStreliuk@ukr.net*

Adnotacja. Celem artykułu jest podkreślenie indywidualnych kwestii kwalifikacji wykroczeń karnych popełnianych w instytucjach karno-wykonawczych typu zamkniętego na Ukrainie. Osiągnięcie tego celu przewiduje analizę prac naukowych naukowców zagranicznych i krajowych na temat wspomnianej problematyki. Artykuł ustala podstawowe zasady kwalifikacji działań zgodnie z art. 392 Kodeksu Karnego Ukrainy jako wykroczenia karnego, popełnianego w instytucjach karno-wykonawczych typu zamkniętego. Przeanalizowano stanowiska krajowych i zagranicznych naukowców nauk kryminalistycznych pod kątem wspomnianego problemu. Wyodrębniono poszczególne kwestie kwalifikacji czynności dezorganizujących pracę instytucji karnych, w szczególności: ze względu na cel popełnienia wykroczenia karnego; przedmiot wykroczenia; podmiot popełnienia; warunki izolacji. Należy zauważyć, że pod pojęciem poważnych konsekwencji w ramach wykroczeń karnych należy rozumieć spowodowanie poważnych obrażeń ciała, w szczególności takich, które spowodowały śmierć ofiary, wyrządzenie dużych szkód materialnych, znaczne pogorszenie stosunków międzypaństwowych lub międzynarodowych, poważne naruszenie działalności instytucji, organizacji i przedsiębiorstw i tym podobne.

Słowa kluczowe: osoba, skazany, pracownik, instytucja karno-wykonawcza, wykroczenie, dezorganizacja.

RULES FOR QUALIFYING ACTIONS UNDER ART. 392 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE AS A CRIMINAL OFFENSE, COMMITTED IN CRIMINAL-EXECUTIVE INSTITUTIONS IN UKRAINE

Ian Streliuk

*Candidate of Law,
Candidate of the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption activities
Interregional Academy of Personnel Management (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-4209-2017
e-mail: IanStreliuk@ukr.net*

Abstract. The purpose of the article is to highlight some issues of qualification of criminal offenses committed in closed penitentiary institutions in Ukraine. Achieving this goal involves the analysis of scientific works of foreign and domestic scientists on this issue. The article establishes the basic rules of qualification of actions under Art. 392 of the Criminal code of Ukraine as the criminal offense which is committed in penitentiary institutions of the closed type. The positions of domestic